

1951, p. 129—162) și medalioanele lui Commodus, reprezentat cu atributele lui Hercules (*Commode en Hercule*, RN, XV, 1953, p. 23—36).

Pentru monedele de aur și argint cu imaginea tinerească a lui Nero — dintre care unele de o deosebită finețe — emise în anul 51, imediat după adoptarea lui de către Claudius, Babelon admite ipoteza că la baza imaginii monetare trebuie să presupunem unul sau mai multe busturi oficiale ale lui Nero copil, executate cu scopul de a-i mări popularitatea. Și reluând în examen micul grup de portrete ale tânărului Nero ce se disting prin caracteristicile care mai târziu vor marca chipul împăratului la maturitate (fața mare, ochii înfundați în orbite și depărtați unul de celălalt, sprincenele îmbinate, bărbia rotundă și obrazul plin), îi adaugă un portret de marmură inedit păstrat la « Cabinet des medailles », plin de grație puerilă și modelat cu o mare finețe. Deși portretele romane de epoca iulio-claudică constituie unul din capitolele cele mai bine cunoscute din complexa problemă a portretisticii romane, totuși această nouă imagine a lui Nero tânăr aduce o prețioasă contribuție prin stilul său — acea modelare moale și delicată, care își va găsi deplină dezvoltare în epoca Flaviilor.

În ceea ce privește medalioanele lui Commodus, emise către sfârșitul domniei sale (190—191), care prezintă capul împăratului de profil, acoperit cu blana de leu — motivul de divinizare bine cunoscut din vremea lui Alexandru cel Mare și a diadochilor — autorul atrage atenția asupra faptului că tipul monetar al lui Commodus evoca un model bine cunoscut și cu totul diferit de imagini monetare similare din epoca elenistică și romană: e într-adevăr de netăgăduit, în liniile generale ale compoziției monetare, asemănarea între medalioanele lui Commodus și tetradrahmele din Camarina (Sicilia), bătute spre mijlocul sec. V î.e.n. și care ne dau imaginea lui Hercule, sub aspectul unui gigant bărbos, ade-vărat luptător cu înfățișarea brutală și trăsături viguroase. După J. Babelon, totul duce la presupunerea că influența ar fi fost directă: frumoasele monede din Sicilia și Grecia Mare — fie de aur, fie de argint — au continuat probabil să circule mult timp după emiterarea lor. Cele mai frumoase erau strânse în prețioase colecții. Faptul că gravorii de monede se inspirau din tipuri monetare semnate, mai vechi și cu drept cuvânt celebre, este dovedit de o întreagă serie de monede. E de ajuns să le amintim pe cele din epoca lui August, bătute special în Gallia, în anul 12 î.e.n., care reproduc taurul de pe monedele de la Thurii (cetate preferată de August, fiind leagănul familiei sale) sau, mult mai târziu, monedele lui Gallienus, care imita pe Demetra de pe tetradrahmele siracusane.

Fidelitatea cu care gravorul medalioanelor lui Commodus a respectat tipul lui Hercule de pe monedele de la Camarina — de la care a luat liniile generale, fără a renunța la precizia lui de portretist — constituie o verigă în plus la șirul multiplelor influențe grecești directe sau indirecte, care au acționat constant asupra artei și mai ales asupra portretisticii romane.

Gabriella Bordenache

DESCOPERIREA RUINELOR UNUI ORAȘ TRACIC

Arheologia bulgară a obținut și în ultimii ani multe rezultate demne de semnalat în diferite domenii, însă unul dintre cele mai de seamă ni se pare a fi descoperirea importantului centru trac din epoca elenistică datînd din vremea cunoscutului conducător Seutes al III-lea. Săpăturile — despre care face o scurtă dare de seamă D. P. Dimitrov, în *Сетополь—фракийский город близ с. Копринка, Казанлыкского район а* (scurtă

dare de seamă preliminară; SA, 1957, 1, p. 199—216) — au fost inițiate de Institutul de arheologie și Muzeul arheologic al Academiei de Științe bulgare și executate de un colectiv de arheologi condus de D. P. Dimitrov.

Până în anul 1948 cunoștințele despre traci — spune autorul — se rezumau la scurte și puține știri din izvoarele scrise ale autorilor antici și la câteva descoperiri de obiecte din necropolele tracice, nefiind cercetată metodic nici o așezare. Săpăturile executate în jurul satului Koprincea, r. Kazanlık, au scos la iveală urmele vechiului oraș Seutopolis care, după toate probabilitățile, a fost întemeiat de conducătorul trac Seutes al III-lea la sfârșitul sec. IV î.e.n. Săpăturile au fost întreprinse în șapte campanii succesive de lucru (1948—1954), cercetându-se așezarea în tot complexul ei, precum și trei curgane, pe o suprafață de 4,5 ha.

Așezarea se află la 3,5 km sud-vest de satul Koprincea și la aproximativ 8 km de Kazanlık, pe malul stîng al râului Tundja — vechiul Tonz —, pe un platou înconjurat de un meandru al acestui râu, cu maluri abrupte de circa 4 m înălțime, care apărau în chip natural orașul din trei părți. În cursul săpăturilor s-au constatat două straturi de cultură, unul antic, gros de 1,80 m, și altul feudal de 0,50—0,60 m. În stratul antic, cel mai important, au putut fi precizate trei faze de locuire. Faza cea mai veche este din timpul lui Filip al II-lea al Macedoniei, fiind reprezentată prin puține resturi și precizată prin monede și ceramică tracică; peste stratul acestei faze s-a constatat un strat subțire de arsură. Faza următoare, mult mai bogată în vestigii arheologice, corespunde așezării de *tip urban* din timpul lui Seutes al III-lea, distrusă și aceasta la un moment dat. O nouă reconstruire a orașului corespunde fazei a treia, care durează pînă la sfârșitul sec. al III-lea î.e.n., dată după care viața încetează aici pentru a fi reluată cu 14 secole mai târziu, în epoca feudală bulgară, cînd se constată o așezare nu prea mare și nici prea bogată, căreia îi aparține un cimitir sărac. După monedele descoperite, aproape 800 la număr și în general bizantine, acest strat ar aparține secolelor XII—XIV e.n.

Revenind la stratul antic și mai ales la faza a doua, care a dat rezultatele cele mai importante pentru arheologia și istoria Traciei prin monumentalitatea construcțiilor, autorul socotește că această așezare era probabil capitala lui Seutes al III-lea, care a întemeiat orașul la sfârșitul sec. IV î.e.n., după cum reiese din textul inscripției descoperită în campania din 1953. Acest monument epigrafic, scris în limba greacă, va face obiectul unui studiu aparte al autorului; deocamdată putem menționa că inscripția reprezintă un *tratat-jurămînt* emis de cancelaria lui Seutes al III-lea, gravat în patru exemplare, dintre care două trebuiau să fie așezate în orașul Kabyle și două în *Seutopolis*, ultimul oraș fiind, după toate probabilitățile, chiar așezarea de care ne ocupăm.

Orașul e construit după modelul acelor grecești elenistice cu un zid de incintă gros de 2 m și avînd un traseu pentagonal, care închide o suprafață de aproximativ 5 ha, cu turnuri la colțuri, poarta principală fiind situată în partea dinspre șes (unde panta este lină); tot pe această latură se află și două turnuri de apărare spre șesul din față. Planul orașului Seutopolis este regulat, cu străzi late de 3—4 m. Două artere principale, late de 4—5 m, merg de la poarta mare spre centru, fiind întretăiate în unghi drept de altele, la această întretăiere fiind o agoră. Celelalte străzi sînt paralele, iar întretăierea lor în unghi drept împarte orașul în mai multe cartiere cu construcții diverse. Străzile sînt pavate cu pietre mărunte, arterele principale fiind prevăzute cu o rețea de canale de scurgere. Locuințele se compun din mai multe încăperi așezate în jurul unei curți centrale, iar în unele cazuri apar curți separate de serviciu. Uneori curtea centrală are portic, încăperile de la parter fiind folosite ca depozite, iar cele de la etaj ca locuințe. Fundațiile caselor sînt construite din piatră legată cu lut, iar construcția propriu-zisă era ridicată

din cărămidă nearsă, cu împletituri de lemn (nuiele). Podelele, în general, erau lutuite, în majoritatea cazurilor lutul fiind așternut pe un strat de țigle sparte. Casele erau acoperite cu țigle, iar alimentarea orașului cu apă se făcea prin fântini; fiecare casă avea câte o fântină de formă dreptunghiulară, construită din pietre mari; o singură fântină era construită din cărămidă arsă. Locuințele aveau și ele canalizare cu tuburi de lut sau țigle cu jgheab, acoperite, care comunicau cu sistemul de canalizare general și se scurgeau în riu.

Planul și tehnica constructivă ale orașului sînt de tip grec, dar apar și caracteristici locale, dintre care mai importante sînt unele platforme de lut, necunoscute în epoca elenistică în centrele grecești. Aceste platforme de lut sînt cu 10—15 cm mai înalte decît nivelul podelei; considerate la începutul săpăturilor drept vetre, ele se dovedesc a avea un caracter de cult, deoarece sînt decorate cu pătrate incizate în linii paralele, cu cercuri concentrice sau, într-un caz aparte, o asemenea suprafață este decorată cu șerpi (probabil un cult domestic trac).

În partea de sud-vest a cetății, în colțul format de zidul de incintă, se află un cartier fortificat, foarte deosebit de restul construcțiilor ca plan și dimensiuni. Întreg acest cartier fortificat are forma unui patralater neregulat, două din laturi fiind constituite de zidul de incintă. La intrarea în acest cartier se păstrează urmele unor propilee care au fost probabil impunătoare la vremea lor, acum fiind aproape distruse. În interiorul cartierului fortificat s-a păstrat cea mai mare construcție din întreg orașul, lungă de 40 m și lată de 21 m. Fațada avea probabil o colonadă. În partea de nord-vest a acestei construcții se afla o șală mare de 18×12 m, ai cărei pereți tencuși sînt acoperiți cu pictură imitînd marmura. În partea de jos era pictat un soclu care imita marmura neagră, deasupra lui o dungă îngustă de pictură în chip de marmură colorată, iar restul pereților vopsiți în roșu pompeian. Plafonul era vopsit în alb imitînd și el marmura, sistem decorativ cunoscut în importantele centre elenistice grecești, ca și în mormîntul de la Kazanlık (așa-numitul stil decorativ cu incrustații). Și în această clădire au fost descoperite platforme de lut ornamentate. Acoperișul acestei mari clădiri avea antefixe cu palmete în relief, în număr destul de mare, ceea ce denotă folosirea principiilor arhitectonice grecești. Descoperirea unei părți dintr-o coloană dorică din granit în apropiere de propilee, împreună cu material de acoperiș, tencuială, cuie, toate de-a lungul pereților de sud-vest ai incintei, permite să se presupună că a existat un portic și probabil un întreg peristil, ceea ce ar aminti de ansamblul buleterionului și al gimnaziului din Milet. Clădirea monumentală din Seutopolis, prin împărțirea interioară a încăperilor în jumătatea de nord-vest a construcției, corespunde cerințelor unei locuințe. Anticamera și marea sală roșie — cum o denumeste autorul — din complexul de construcții din cartierul fortificat o deosebește de tot restul orașului, așa încît a fost socotită drept reședință a conducătorilor traci. Inscripția cu tratatul-jurămînt a fost descoperită într-una din încăperile acestei reședințe. Probabil aci se afla și sanctuarul marilor zei traci, dacă ne gîndim la izvoarele scrise care vorbesc de conducătorii traci ca deținînd funcții politice și religioase.

Arheologii bulgari s-au preocupat și de cercetările din imediata apropiere a orașului, țînînd seama de resturile de locuire din afara zidurilor. Cîteva sondaje au scos la iveală urmele colibelor populației sărace, din care nu s-au păstrat decît resturi din acoperișuri.

Necropola orașului a constituit un alt obiectiv al săpăturilor, obținîndu-se rezultate care dau o imagine a structurii de clasă a societății tracice. S-au descoperit diferite tipuri de înmormîntare, predominînd cele de incinerare, după cît reiese din acest sumar raport, iar date mai complete ne lipsesc. După cît se pare, mormintele clasei avute erau în tumuli,

cu construcții din cărămidă legată cu mortar, unele cu camere prevăzute cu cupole, asemănătoare cu mormintul de la Kazanlık — publicat de Vasil Mikov — în care cei înmormîntați nu au fost incinerați, căci s-au găsit câteva oase din schelete.

La Seutopolis mormintele de acest gen aveau un inventar destul de bogat, constînd din vase de bronz și de argint, arme și podoabe de aur. Alături de aceste morminte, desigur ale căpeteniilor și ale fruntașilor orașului, era necropola populației de rînd, în care predomină ritul incinerăției, inventarul constînd în mod obișnuit din urna cu oasele arse, o monedă și o fibulă.

Rezultatele acestor cercetări i-au permis autorului să întrevadă viața economică a populației din Seutopolis. Ocupația de bază era agricultura. Un mare număr de pithoi decorați cu diferite semne și litere din alfabetul grec indicînd capacitatea, urmele de paie din podelele de lut și ceramica locală, rișnițele pentru măcinarea cerealelor confirmă această presupunere. Cultivarea viței de vie este documentată prin tipul de cuțițe cu lama curbată. Cantitatea mare de oase de animale domestice arată viața sedentară, iar a celor de animale sălbatice (cerbul) indică apropierea pădurilor și vînătoarea. Industria casnică — torsul, țesutul — sînt documentate prin greutatea de țesut și greutatea de plasă pentru pescuit. Diferite alte obiecte de podoabă și arme, virfuri de săgeți de tip scitic și tesle de fier pentru prelucrarea pietrei sînt tot produse locale.

Orașul prezintă interes prin aspectul său complex, dînd o imagine vie asupra vieții populației tracice, cu un nivel de viață mai scăzut decît acela al populației grecești. Deși nu era prea mare, orașul avea câteva monumente impunătoare. În agoră s-a descoperit podium-ul altarului lui Dionysos, amintit și în inscripție; lîngă el pedestalul statuii cu inscripție închinat aceluiași zeu de către tracul Amaistos. Legăturile tracilor cu lumea greacă sînt evidente, resturile descoperite indicînd că influențele acesteia au fost copleșitoare. O privire mai atentă scoate însă cu atît mai mult în evidență fondul tracic al populației locale. Lăsînd la o parte influența tehnicii de construcție, se constată elemente locale diverse: podelele de lut și platformele decorate, de care s-a amintit mai sus, fragmente arhitectonice lucrate pe loc din piatră din împrejurimi, folosirea în mare cantitate a cărămizii, descoperită în Grecia în sec. IV î.e.n., dar neintrată în folosință generală; la Seutopolis este folosită de predilecție încă de la sfîrșitul sec. IV î.e.n. Pe lîngă materialul ceramic grec-elenistic, apare material ceramic tracic, între care de semnalat este un gît de amforă șampilat cu numele Σευδον], care — pe lîngă faptul că menționează acest nume tracic — este important pentru că presupune o producție locală de amfore. La aceasta se mai adaugă descoperirea de statuete originale de tip « Tanagra », precum și produse locale imitate după acestea. Relațiile comerciale cu centrele grecești sînt relevate de un mare număr de fragmente de amfore șampilate, între care predomină cele din insula Thasos, ca și monedele din Atena, Ortagoria, Enos, Lysimachia, Apollonia ș.a. De cel mai mare interes sînt însă monedele lui Seutes al III-lea, primul conducător trac care a bătut monedă cu chipul său, fapt care dovedește existența unui stat de sine stătător.

Rezultatele săpăturilor menționate aici sînt dintre cele mai importante pentru arheologia și istoria Traciei.

Studiile amănunțite care desigur vor urma vor aduce contribuții noi, deoarece aceasta este pentru prima oară cînd s-a descoperit un oraș tracic de tip urban, cu un grad de civilizație foarte înaintat și care desigur era capitala populației tracice. În virtutea acestor descoperiri, un studiu mai atent al izvoarelor antice, din care era cunoscut Seutes al III-lea, coroborat cu studiul inscripției descoperite, primul document care vorbește de existența unui oraș cu numele acestui conducător, va duce la elucidarea multor probleme,

dintre care mai importantă ar fi aceea a organizării statale a tracilor, a structurii lor de clasă, a rolului pe care l-au jucat în istorie în sec. IV—III î.e.n. Figura lui Seutes al III-lea devine dintre cele mai conturate din vremea sa, ca reprezentant al populațiilor care nu erau integrate în societatea clasică greacă, reușind să se impună pentru a-și menține independența, întemeind orașul care-i poartă numele, bătând monede cu chipul său, fapt ce justifică denumirea de « poleis » dată de izvoarele antice atunci când amintesc de așezările tracilor.

Aceste rezultate cu adevărat excepționale, ce aduc date cu totul noi și multiple într-o problemă asupra căreia se știa prea puțin pînă acum, sînt de mare interes nu numai pentru istoricii și arheologii bulgari, ci și pentru probleme de ordin general și în special pentru cercetările arheologice românești.

Maria Coja

ÎN LEGĂTURĂ CU CÎTEVA DESCOPERIRI PREFEUDALE DIN R. P. F. IUGOSLAVIA

Primele numere ale revistei iugoslave în limbi străine *Archaeologia Iugoslavica* vădesc preocuparea constantă a cercetătorilor din țara vecină și față de principalele probleme ale arheologiei paleoslave. Pe această linie se înscriu studiile lui Zdenks Vinski, *Gibt es frühslawische Keramik aus der Zeit der südslawischen Landnahme*, în *Arch. Jug.*, I, Belgrad, 1954, p. 70—80 și Ljubo Karaman, *Glossen zu einigen Fragen der slawischen Archäologie*, *ibidem*, II, Belgrad, 1956, p. 101—110. Socotim util să prezentăm arheologilor noștri părerile celor doi învățați, exprimate în contribuțiile amintite.

În articolul lui Z. Vinski sînt amintite mai întîi descoperirile din epoca slavă timpurie de pe teritoriul Iugoslaviei: tiparul de bronz de la Biskupija, podoaba de argint de la Čadavica, sau descoperirile de la Bela Crkva-Dubovac. Aceste descoperiri se datează în secolul al VII-lea. Vinski caută originea acestor podoabe în bazinul pontic, respectiv în civilizația bizantină. Purtătorii acestor podoabe au fost slavii din familia *anșilor* — care și imitau uneori podoabele bizantine —, avarii și kutrigurii.

În afară de aceste podoabe, care ridică ele însele probleme importante în legătură cu epoca respectivă, Muzeul din Zagreb posedă în colecțiile sale o serie de vase de tip slav, descoperite anterior, uneori în condiții nesigure. Locurile de descoperire sînt: Bakar, Petrovina, Sisak, Osijek, Sarvaš, Vincovici, Sotin și Stenjevec. Autorul clasifică aceste vase după forme și tehnică, dăindu-le pe baza analogiei cu alte vase din diferite așezări feudal-timpurii. Astfel, pentru urna funerară de la Bakar găsește analogii în vasele de la Velatice (Moravia) și de la Vycap-Opatowice (Slovacia), care, după Poulik, aparțin perioadei numită *Vorbürgwallzeit*, respectiv *tipului Praga* al lui Borkovsky; totuși cele două vase de la Petrovina și Sotin sînt deja depărtate tipologic de tipul Praga și aparțin formelor incipiente ale ceramicii din grupul cultural Kesztyel din pusta maghiară. După cîteva considerații privind raportul tipocronologic dintre ceramica de tip Praga și ceramica așezărilor întărite (*Burgwallkeramik*), se amintește de descoperirile din Bulgaria din secolul al VIII-lea, prelucrate de Miiatev; totodată se publică o fibulă „digitată” (mit Maskenfuss) de la Stenjevec, datată în secolul al VII-lea¹.

¹ O fibulă de același tip de la Războieni-Feldioara, din același secol, e publicată în SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 672, fig. 15/5.